

KONFLIK SOSIAL ING NOVEL TRAH ANGGITANIPUN ATAS S. DANUSUBROTO (KAJIAN SOSIOLOGI SASTRA)

SOCIAL CONFLICT IN THE NOVEL TRAH BY ATAS S.DANUSUBROTO (THE STUDY OF LITERARY SOSIOLOGY)

Oleh: Iin Wulandari, Prodi Pendidikan Bahasa Jawa, Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Yogyakarta

Sarining Panaliten

Panaliten kanthi irah-irahan konflik sosial ing novel trah anggitanipun Atas S. Danusubroto menika gadhah ancas kangge ngandharaken ngandharaken faktor ingkang njalari konflik saha nedhahaken cara mungkasi konflik sosial ing novel trah. Panaliten menika kalebet panaliten deskriptif kanthi pendekatan sosiologi sastra. Sumber data ingkang dipunginakaken inggih menika novel *Trah* anggitanipun Atas S. Danusubroto. Cara ngesahaken data kanthi validasi semantis ingkang dipunambali teras tumrap data. Wondene reliabiliitas ingkang dipunginakaken inggih menika rehabilitasi intrareter. Data ingkang sampun kapanggihaken lajeng dipunanalisis mawi analisis deskriptif. Asiling panaliten menika awujud konflik sosial antawisipun, duka, nyindir, rerasan, dora saha padudon. Faktor ingkang njalari konflik inggih menika Kacuk ngajak Tilarsih kencan, Mbah Mardiyah gela Tilarsih dados pelacur ing Jakarta, salajengipun Tilarsih getun sampun nglampahi dados tiyang reged, Pelayananipun Tilarsih ngremenaken sanget, Bagus tresna dhateng Tilarsih, Tilarsih putus asa, lan sapanunggalipun. Salajengipun cara mungkasi konflik inggih menika Ngendhe wekdal, Maringi pamanggih, Dipungapurani, Pasrah, Boten sarujuk, Ngemutaken, Ngyakinaken, Ngandharaken kanthi saestu, lan sapanunggalipun.

Pamijining Tembung : *Konflik sosial, sosiologi sastra, Trah.*

Abstract

The research with credits Konflik sosial ing novel Trah anggitanipun Atas S. Danusbroto having direction to explain a factor that become conflict social and to showing conflict social finish in novel Trah. The research is form likes descriptif with literatur sociologi. The resources wich for novel Trah writer's Atas S. Danusubroto. How to valid with semantic valid that answer to data. Such reliabilitas take a reabilitas intrareter. The data wich already correct next analysis wich descriptif analysis. The result a research is shape into wich conflict social amongst sad, bad talk, lay and bicker. The factor that make to conflict is Kacuk ask with Tilarsih to meet up, Mbah Mardiyah disappointed with Tilarsih wich get prostitute in Jakarta, and Tilarsih disappointed to be bitch, the service Tilarsih is fun, Bagus falling in love with Tilarsih, Tilarsih broken hope. And how to finishing conflict is time delay, giving answer, have a forgive, is fate, not agree, remind, make convincing, an answer agreee.

Keywords: conflict social, literatur sociology, Trah.

PURWAKA

Miturut Purwadi (2012:147), novel menika cariyos *fiktif* ingkang gayut kalian cariyos gesangipun manungsa. Ing salebeting novel *modern* miturut wosipun wonten kathah jinisipun, inggih menika: *novel sejarah, novel detektif, novel percintaan, novel silat, novel wayang* saha *novel lelucon*. Ing sastra Jawa novel menika kalebet karya sastra ingkang dipundamel wonten ing sastra Jawa *modern*. Novel menika salah satunggaling karya sastra ingkang wujudipun buku. Novel menika kalebet *karya sastra* ingkang sejatosipun daya pangaribawa saking karya sastra manca, inggih menika roman. Novel minangka wujud cermin masyarakat ingkang ngandhut manekawarna prekawis.

Karya sastra menika kalebet wujud saking produk budaya ingkang saged dipunkaji wosipun. Saking wosipun *karya sastra* menika saged dipunrembag kadospundi *fenomena sosial*, budaya, *religi*, politik, ekonomi saha pendidikan ingkang kadadosan wonten satunggaling jaman. Karya sastra menika *dokumensasi* budaya ingkang ngandhut bab *realitas* tartamtu. *Realitas* menika saged methakaken *pengalaman pribadi*, menapa *pandangan hidup* panyerat sastra.

Saking novel “*Trah*” menika cariyosipun saged narik kawigatosanipun pamaos ingkang dipundadosaken *pedoman* tindak-tanduk utawi salah bawa ingkang badhe nglajengaken pagesangan wonten ing masyarakat, salajengipun saged ningali gambaran kadospundi satunggal

prekawis wonten pagesangan saged dipunatasi kaliyan gesangipun tiyang Jawa, inggih menika dandosi utawi nertipaken nilai-nilai saha norma-norma saking *penyimpangan sosial*. Ingkang nyebabaken kathah *penyimpangan sosial* amargi ngrembaka perilaku ingkang boten ningali nilai-nilai saha norma-norma ingkang dipuntrepaken wonten ing masyarakat.

Cariyos bab sosial ing salebeting novel “*Trah*” menika dados kawigatosan panaliten ngrembag novel kasebat kanthi irah-irahan “*Konflik Sosial Wonten ing Novel Trah*” Anggitanipun Atas S. Danusubrata (*Kajian Sosiologi Sastra*).

1. Kadospundi wujud *konflik sosial* wonten novel “*Trah*” anggitanipun Atas S. Danusubroto?
2. Menapa kemawon faktor panyebab *konflik sosial* wonten novel “*Trah*” anggitanipun Atas S. Danusubroto?
3. Kadospundi caranipun mungkasi prekawis *konflik sosial* wonten novel “*Trah*” anggitanipun Atas S. Danusubroto?

Karya sastra ingkang gayut kaliyan masyarakat menika wonten panyebabipun, menika: (a) karya sastra dipunasilaken saking panganggit, (b) panganggit menika salah satunggaling anggota masyarakat, (c) panganggit saged maringi paedah kasugihan wonten salebeting masyarakat, saha (d) asiling saking karya sastra menika dipunpaedahaken malih kaliyan masyarakat. Ratna, (2002:60).

Sosiologi menika cawang panaliten *sastra* ingkang ngadhahi *sifat reflektif*. Miturut Endraswara (2011;20), *sosiologi sastra* menika neliti *sastra*

minangka (1) *ungkapan historis, ekspresi* satunggaling wekdal minangka kaca benggal (2) karya sastra menika ngandhut budaya ingkang gadhah *fungsi sosial berharga*. Mawi mekaten ing salebeting *sosiologi sastra* menika ngrembag *babkarya sastra* ingkang ngrembag gegayutan kaliyan *realitas* saha *aspek sosial* masyarakat. *Realitas* wonten ing salebeting *sastra* menika saged awujud pepethan *history* ingkang ngandhut prekawis sosial, budaya utawi aspek-aspek sanesipun ingkang kadadosan wonten ing salebeting masyarakat. *Realitas sosial* ingkang wonten ing salebeting *sastra* menika saged awujud pepethan *history* ingkang ngandhut sejarah, saged sejarah ingkang gayut kaliyan sosial, budaya utawi *aspek-aspek* sanesipun ingkang kadadosan ing tengahing masarakat wonten ing jaman tartamtu.

Konflik (conflict) ingkang nggadhahi makna kadadosan ingkang golonganipun wigati (kadadosanipun fungsional, utama utawi kernel), kalebet unsur ingkang esensial wonten pangembangan plot. Pangembangan plot ingkang naratif menika dipunpengaruhi boten kedah dipunsebataken, dipuntamtokaken kalian wujud saha isi konflik ingkang dipuntinggali. Konflik menika sipatipun boten ngraosaken ingkang kadadosan ingkang dipunkalajengaken kalian paraga ing salebeting cariyos, menika ngadhahi kebebasan menawi paraga menika saged milah kadadosan menika boten dipunlampahi paraga menika. Nurgiantoro (1994:122).

CARA PANALITEN

Panaliten ingkang dipunginakaken inggih menika metode Deskriptif. Miturut Endraswara (2013: 176) *deskriptif* menika ngutamakaken pepethandata saha *analisi* wonten salebeting karya sastra. Saking tembung-tembung menika angadhahi manika warni makna.

Panaliten menika kalebet panaliten *kualitatif*, amargi data ingkang dipunpendhet menika awujud tembung tembung ingkang ngasilaken data wujudipun deskriptif. Panaliten menika ngginakaken *Pendekatan Sosiologi Sastra*. *Pendekatan Sosiologi Sastra* menika kangge mangertosi karya sastra ingkang gayut kaliyan masyarakat ingkang dados dasaring *pendekatan* menika. (Ratna 2004:2).

Data wonten panaliten menika sedaya fakta ingkang nedahaken wujud *konflik sosial*, faktor konflik sosial, saha cara anggenipun paraga mungkasi *konflik sosial* wonten salebeting novel.

Wonten panaliten menika instrumen panaliten dipunginakaken kangge ngempalaken data. Panaliten piyambak minangka piranti kangge ngempalaken data ingkang utami. Panaliten menika minangka instrumen kangge maos kanthi cermat satunggaling karya sastra. Alat bantu wonten ing panaliten menika awujud karta data. Kartu data menika wujudipun tabel kangge nyerat data ingkang dipunbetahaken bab wujudipun konflik sosial, faktor ingkang njalari konflik sosial saha cara mungkasi konflik sosial wonten salebeting novel Trah.

Panaliten menika kalaebet panaliten kapustakan. Sumber datanipun awujud novel *Trah*

anggitanipun Atas S.Danusubroto. Caranipun ngempalaken data menika mawi maos saha nyerat. Teknik maos dipuntindakaken kanthi titi saha kritis boten kesupen ngatosaken bab tembung, frasa saha ukara supados saged paham *konflik-konflik sosial* wonten novel Trah anggitanipun Atas S.Danusubroto lajeng dipuncatet ing kartu data. Saking data ingkang sampun dipunpendhet saking novel menika lajeng dipunanalisis wujudipun *konflik sosial*, faktor ingkang jalari *konflik sosial*saha cara anggenipun mungkasi prekawis konflik sosial wonten novel Trah anggitanipun Atas S. Danusubroto. Data ingkang dipunpendhet menika data ingkang ngandhut *konflik sosial*.

Caranipun ngesahaken data menika kanthi cara *validitas* saha *reabilitas*. *Validitas* ingkang dipunginakaken inggih menika *validitas semantis*. *Validitas semantis* inggih menika ngukur *tingkat kesensitifan* makna simbolik ingkang gayut kaliyan konteks karya sastra.

Reabilitas ingkang dipun ginakaken menika reabilitas intrarater. Cara menika dipuntindakaken mawi maos novel kanthi makapingkaping, lajeng dipunserat supados pikantuk data ingkang ajeg.

Caranipun analisis data ing panaliten menika ngginakaken teknik analisis sosiologi sastra. Miturut pamanggihipun Proust (ing Endraswara, 2011; 70), teknik analisis sosiologi sastra menika dipunsajikaken mawi *deskriptif-interpretatif*. Cara menika dipunginakaken mawi datadata ingkang awujud data verbal ingkang nggadhai sipat interpretatif lajeng dipunandharaken kanthi

deskriptif. Caranipun nganalisis data inggih menika :*Terapan Teori, Kategorisasi , Tabulasi*.

ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN

Duka menika raos nesu, mangkel, saha kuciwa jalaran saking salah bawa utawi ngendikanipun tiyang sanes ingkang beda pamanggihipun kalian piyambakipun. Ing novel *Trah* anggitanipun Atas S. Danusubroto ugi nglampahi wujud duka ingkang kaandharaken ing ngandhapmenika

“*Aku wis suwe kepengen banget kencana karo kowe.*”

“*Ah. Mas Kacuk ki ana-ana wae. Aku ki wong ala rupane. Reged jenenge. Mbok golek liyane wae ta, Mas*” (Trah : kaca 25/26)

Kutipan ing nginggil menika wincantenan antawisipun Kacuk saha Tilarsih. Kacuk ngejak Tilarsih kencana. Ukara “*Aku ki wong ala rupane.Reged jenenge*” menika ngambaraken Tilarsih *merendah*. Lajng ukara “*Mbok golek liyane wae ta, Mas*” menika ngambaraken menawi Tilarsih nolak pangajakipun Kacuk

“*Oras Sih,, aku mung pengen kencana karo kowe. Nggolek losmen neng Jogja po Semarang. Neng kana nginep piran dina, dadi le dolan isa puas.*” (Trah : kaca 25/26)

Wonten ukara “*Nggolek losmen neng Jogja po Semarang. Neng kana nginep piran dina*” menika Kacuk ngraosaken nepsu dhateng Tilarsih. Panganggit menika ngambaraken bilih Kacuk ugi ngadhahi sipat boten setia kaliyan garwanipun.

“*Sampeyan kok tegel ngendhika kayangono marang aku.*” (Trah : kaca 25/26)

Ing ukara menika Tilarsih ngraosaken duka sanget mireng Kacuk ngrendahaken harga dirinipun Tilarsih, tembung *tegel* menika nggambaraken penggalhipun Tilarsih ingkang kuciwa kalian Kacuk.

“Merga aku sir nek weruh kowe, kejaba kuwi uga wis ngerti pegaweanmu. Nek pegaweanmu ora kaya ngono, aku ya ora wani thok leh.” (Trah : kaca 25/26)

Ing ukara “*kejaba kuwi uga wis ngerti pegaweanmu*” menika nggambaraken bilih Kacuk *merendahkan* Tilarsih. Amargi sampun mangertos pagawean dados pelacur kadosta Tilarsih menika *murahan*. Ing ukara menika Kacuk nyobi mendhet kasempatan saking perkawis menawi piyambakipun sampun mangertos pagaweanipun Tilarsih. Kejawi menika Kacuk boten ajrih anggenipun ngajak kencan.

Nyindir utawi *sindiran* menika tembung utawi ukara ingkang dipunsusun ingkang gadha ancas kangge *nyinggung* utawi *menegur lawanpangandikan*, biasanipun dipunandharaken ngginakaken tembung ingkang sae saha alus ananging kasunyatanipun ukara-ukara menika *berlawanansaking* kasunyatan, sahingga andadosaken kesan *ironi*. Ing novel *Trah anggitanipun* Atas S. Danusubroto ugi nglampahi wujud nyindir utawi *sindiran* ingkang kaandharaken ing ngandhapmenika.

“Nek dietung tenan, bayarane bojoku kanggo mangan telung minggu ora cukup. Kuwi durung isih kudu mbayar sekolahe bocah-bocah. Upama aku gelem nyambut gawe mlumah karo mamah, malah bisa mbantu kasile bojo. Nanging aku ora isa. Pegawean kaya ngono kok

dilakoni. Dosa, lho. Bisa dadi intipe neraka.” (Trah : kaca 13)

Kutipan ing nginggil menika wincantenan antawisipun Mbak Rita saha Bocah-bocah desa. Ukara menika nggambaraken Mbak Rita sengaja ngendhika kados mekaten supados Tilarsih mireng langsung. Panganggit menika gambaraken bilih Mbak Rita ngadhahi manah ala. Ukara “*Upama aku gelem nyambut gawe mlumah karo mamah*” menika nggambaraken pagawean pelacur kados Tilarsih. Ananging piyambakipun boten saguh amargi mangertos menawi pagawean menika boten halal saha ndadosaken dosa. Ukara menika sengaja dipunandharaken amargi kahananipun dados setunggal papan kalian Tilarsih.

“Bener. Kejaba iman sing ora kuwat, uga wonge pancen gemblong. Mula nganti gelem tumindak nista.” (Trah : kaca 13)

Bocah-bocah ingkang mireng wicantenanipun Mbak Rita sarujuk kalian penggalhipun Mbak Rita. Ukara ingkang dipunandharaken Mbak Rita menika panci leres. Tiyang ingkang saguh nglampahi pagawean sadayan badan menika tiyang gemblung. Tiyang ingkang sadayan badan utawi nglampahi tumindak nista menika inggih Tilarsih. Ananging menawi ukara menika ngadhahi ancas kangge nyindir utawi damel isin tiyang sanes menika kirang trep.

Rerasan menika wicantenan bab tiyang sanes ingkang sipatipun ala utawi *negatif* menawi ngrembag bab tiyang menika. Ing novel *Trah anggitanipun* Atas S. Danusubroto ugi nglampahi wujud *konflik* ngraosaken tiyang sanes ingkang kaandharaken ing ngandhap menika.

“*Critane, Tilarsih nalika ning paran dadi wong nakal. Nyatane saiki bisa njaga awake. Seje karo Narni. Deloken kae, dheweke kuwi sakjane randha apa duwe bojo? Upama randha, kaya durung tau pegatan. Yen duwe bojo, nyatane sing lanang minggat nganti seprene ora tau katon irunge. Nanging gumunku, saben dina mesti ana wong lanang sing dolan menyang omahe. Gek wonge gonta-ganti. Mangka yen dolan mrana padha ora ngerti wektu.*”

Lha iya, ana kaya ngono kok prangkate meneng wae. Pemudhane ya padha ora tanggap.” (Trah : kaca 46)

Kutipan ing nginggil menika wincantenan antawisipun Sukur saha Kanca-kanca desa. Ukara menika ngambaraken saweg ngraosaken Tilarsih ingkang dados tiyang nakal wonten kutha kasunyatanipun wonten desa Tilarsih saged njaga piyambaksipun , menawi Narni ingkang *Status pernikahan*ipun boten jelas. Menawi taksih dados setunggal kalian garwa menapa boten saha sampun gadhah putra, saben dinten wonten griya namung nampi tamu jaler. Kamangka tamu tiyang jaler menika menawi dolan wonten griyanipun Narni boten mangertos wekdal. Ningali kahanan kados mekaten Sukur saha kancakanca nyalahaken prangkat desa kenging menapa namung mendel kemawon saha pemudha wonten desanipun inggih boten tanggap, supados dipungrebeg amagri tindak tanduk kados menika boten sae. Saking ukara menika tiyang sanes saged *menilai* tiyang sanes secara langsung. Boten mireng saking tiyang sanes perkawis alanipun tiyang sanes.

Dora utawi goroh menika pernyataan ingkang lepat, dipundamel kalian tiyang menika piyambak ingkang ngadhahi ancas tiyang ingkang

mireng percaya. Ing novel *Trah* anggitanipun Atas S. Danusubroto ugi nglampahi wujud *konflik* ngapusin tiyang sanes ingkang kaandharaken ing ngandhap menika. Wincantenan menika antawisipun Mbah Mardiyah saha Mbak Atun.

“*Lajeng, ting kitha niku Tilarsih nggih supados dados bidhuan?*” (Trah : kaca 37)

Wonten ukara menika ngambaraken menawi Mbah Mardiyah *penasaran*, sipatipun ukara menika tanglet saha nyuwun pirsababagan pagawean Tilarsih wonten Jakarta dados biduan. Mbah Mardiyah boten gadhah penggalih curiga kaliyan tiyang enggal.

“*Enggih. Nanging bidhuan elite. Sanes bidhuan teng desa kados sakniki. Kasile ditanding bidhuan teng ndesa tikel tekuk. Prasasat siji banding satus. Napa malih nek mbenjing saged tumut rekaman, wah estu putune Simbah saged dados tiyang sugihntenan.*” (Trah : kaca 37)

Ukara menika ukara ingkang ngambaraken doraipun Mbak Atun dening Mbah Mardiyah. Mbak Atun mangsuli pitakenan Mbah Mardiyah kanthi ngyakinaken supados Mbah Mardiyah percaya. Mbak Atun ngandharaken bedanipun biduan wonten kutha saha wonten desa. Mbak Atun ugi maringi pangareparep kalian Mbah Mardiyah babagan Tilarsih menawi sampun wonten Jakarta.

Padudon inggih menika pamanggih utawi pendapat ingkang beda kalian tiyang sanes sahingga saged andadosaken emosi antawis kalih pihak. Ing novel *Trah* anggitanipun Atas S. Danusubroto ugi nglampahi wujud *konflik* padudon ingkang kaandharaken ing ngandhap menika. Wincantenan menika antawisipun Bagus saha Pelacur.

“*Sampeyan ana wong binggung goleki sedulur, ora nulungi. Nanging arep mainmain! Yen mung butuh dhuwit kanggo*

nebas kowe kabeh sesuk ning omahku tak wenehi."

Wonten ngingil menika ngambaraken kahananipun Bagus ingkang ngraosaken emosi saha jengkel. *Nanging arep mainmain!* Ukara menikangadhahi makna menawi Bagus boten kersa dipunsepelekaken. Bagus ugi nyaguhi gayut kalian arta badhe nebas sedaya pelacur.

"Mboten Mas, nuwun sewu. Nika wau namung guyonan." (Trah : kaca 136).

Ing kahanan menika sedaya pelacur ngraosaken wedi saha sungkan kalian Bagus. Lajeng tiyang ingkang dipunsepelekaken menika jengkel.

"Guyon ora kayangono carane. Yen sesok butuh tak keloni setaun, pira njalukmu?" (Trah : kaca 136).

Kangge mungkasi perkawis ing ukara *"tak keloni setaun"* menika ngambaraken bilih Bagus ngancem dening pelacur pelacur.

"Mboten, mboten, sampun, mangga lenggah ingkang sekeca." (Trah : kaca 136).

Ing wangulanipun pelacur pelacur menika wonten tembung *Mboten*, tembung menika ngambarakenmenawi boten sarujuk utawi nolak *penawaran* saking Bagus. Sak lajengipun ukara *mangga lenggah igkang sekeca* menika ngambaraken pelacur sungkan kalian Bagus lajeng nawani papan lenggahan.

Wonten bab II menika, sampun dipunandharaken kados pundi *konflik sosial* menika kadadosan ing salebeting masyarakat. Beda pamanggih wau dados faktor ingkang njalari konflik.

Semanting kaliyan *konflik sosial* wonten novel Trah anggitanipun Atas S. Danusubroto. *Konflik - konflik* sosial ingkang kadadosan amargi wonten faktor ingkang njalari. Faktor ingkang njalari *konflik sosial* wonten novel Trah menika kaandharaken ing ngandhap menika.

Kacuk ngajak Tilarsih kencana saha ngrayu Tilarsih supados Tilarsih purun muasaken nepsu birahinipun Kacuk, amargi Kacuk mangertos pagaweanipun Tilarsih wonten Jakarta menawi Tilarsih menika dados pelacur. Lajeng piyambakipun boten ajrih saha boten sungkan ngajak Tilarsih kencana wonten Jogja menapa Semarang amargi Kacuk saguh mbayar Tilarsih.

"Aku wis suwe kepengen banget kencana karo kowe."

"Ah. Mas Kacuk ki anaana wae. Aku ki wong ala rupane. Reged jenenge. Mbok golek liyane wae ta, Mas"

"Ora Sih, aku mung pengen kencana karo kowe. Nggolek losmen neng Jogja po Semarang. Neng kana nginep piran dina, dadi le dolan isa puas."

"Sampeyan kok tegel ngendhika kayangono marang aku."

"Merga aku sir nek weruh kowe, kejaba kuwi uga wis ngerti pegaweanmu. Nek pegaweanmu ora kaya ngono, aku ya ora wani thok leh." (Trah : kaca 25/26)

Tilarsih nolak pangajakipun Kacuk, amargi anggenipun Tilarsih wangsul desa menika piyambakipun janji boten badhe nglampahi pagawean haram menika. Prastawa menika nuwuhaken *konflik sosial* nalika Kacuk nglajengaken ngendika ingkang dadosaken manahipun Tilarsih duka. Wonten kahanan menika Tilarsih ngraosaken dipunindak idak harga dirinipun kalian Kacuk.

Saking asiling panaliten kepanggihaken bilih caranipun para mungkasi konflik sosial ing novel Trah anggitanipun Ats S. Danusubroto kaandharaken wonten ngandhap menika.

Ngulur wekdal inggih menika cara mungkasi konflik ingkang dipunlampahi dening Tilarsih saha Kacuk. Tilarsih ingkang ngraosaken duka amargi ngendikanipun Kacuk.

“Aku mesakake Mbak Nur lho, Mas, nek nganti ngerti awake dhewe gelem tumindak kaya ngene neng papan kene. Coba pikiren. Mula kuwi, aku gelem dikencan, nanging aja nganti tumindak neng desane dhewe.”

“Banjur ketemu ning ndi?”

“Ya kaya ngendikamu mau. Arep ketemu neng Jogja apa neng Semarang?”

“Banjur kapan?” pitakone

Kacuk ngangsenseng.

“Nek sesok cetha durung bisa, mosok ana wong sripah kok awak dhewe padha lunga. Mesti akeh wont takon lan bisa ndadekake cubiya.”

“Sing penting, saguhmu kapan? Perkara dhuwit, njalukmu pira?”

“Bab dhuwit gampang dirembung mburi, Mas. Nanging njenengan niat seneng seneng karo aku lan akhire atimu kalegan, jengkelmu marang aku bakal tetaunan. Niat kencan kui permana, papane sing tenang, dadi njenengan bisa puas.”

“Bener,” wangsulane Kacuk. (Trah : kaca 27-28)

Tilarsih ngendika dhateng Kacuk bilih piyambakipun ngraosakn mesaake kalian garawanipun Kacuk menawi kacuk nyuwun kencan wonten papan menika. Tilarsih inggih boten sarujuk menawi tiyang desa mangertos bilih Tilarsih kalian Kacuk kencan.

Cara mungkasi konflik mawi ngulur wekdal menikadipunlampahi dening Tilarsih.

Pungkasanipun wicantenan antawisipun Tilarsih saha Kacuk menika Tilarsih dura saha ngulur wekdal bahde kencan kalian Kacuk.

Kutipan menika kadadosan nalika Tilarsih nyaguhni pangajakipun Kacuk badhe kencan wonten Jogja menapa Semarang, ananging Tilarsih ngulur wekdal supados mboten kadadosan ing dinten menika, amargi ningali salah bawanipun Kacuk menika kados tiyang kepengen muasaken nepsu. Tilarsih ugi maringi kandha dateng Kacuk kados pundi angenipun kencan supados puas. Kacuk inggih sarujuk kalian Tilarsih.

PANUTUP

Adhedasar asiling panaliten saha pirembagan bab *konflik sosial* ing novel Trah anggitanipun Atas S. Danusubroto, saged dipunpendhet dudutanipun kadosta ing ngadhap menika.

1. Wujud *konflik sosial* duka antawisipun Tilarsih saha Kacuk menika dipunsebabaken Kacuk ngajak Tilarsih kencan. Wondene cara mungkasi konflik mawi Tilarsih ngulur wekdal kangge kencan kalian Kacuk.
2. Wujud *konflik sosial* duka antawisipun Mbah Mardiyah saha Mbok Darmi menika dipunsebabaken Tilarsih dados pelacur ing Jakarta. Wondene cara mungkasi konflik mawi Mbok Darmi maringi pamanggih supados boten dipunpenggalih ngantos kejeron.
3. Wujud *konflik sosial* duka antawisipun Tilarsih saha Mbah Mardiyah menika dipunsebabaken Tilarsih getun sampun dados tiyang reged.

- Wondene cara mungkasi konflik mawi Tilarsih nyuwun ngapura dening Mbah Mardiyah.
4. Wujud *konflik sosial* duka antawisipun Tilarsih saha Om menika dipunsebabaken pelayananipun Tilarsih ngremenaken sanget. Wondene cara mungkasi konflik mawi Tilarsih namung saged pasrah.
 5. Wujud *konflik sosial* duka antawisipun Bagus saha Karjo menika dipunsebabaken Bagus tresna dening Tilarsih. Wondene cara mungkasi konflik mawi Karjo boten sarujuk dening Bagus.
 6. Wujud *konflik sosial* duka antawisipun Tilarsih saha Bagus menika dipunsebabaken Tilarsih putus asa. Wondene cara mungkasi konflik mawi Tilarsih boten saged wangsulan namung saged nangis.
 7. Wujud *konflik sosial* duka antawisipun Tilarsih saha Eyang Ronggo menika dipunsebabaken Tilarsih mangu-mangu kaliyan tresnanipun Bagus. Wondene cara mungkasi konflik mawi Eyang Ronggo negesaken Bagus estu tresna dening Tilarsih.
 8. Wujud *konflik sosial* duka antawisipun Tilarsih saha Mbah Mardiyah menika dipunsebabaken Tilarsih ajrih menawi andadosaken Mbah Mardiyah duka. Wondene cara mungkasi konflik mawi Tilarsih nyariosaken perkawis dening Mbah Mardiyah.
 9. Wujud *konflik sosial* duka antawisipun Tilarsih saha Mbah Mardiyah menika dipunsebabaken Mbah Mardiyah boten sarujuk menawi Tilarsih sesambetan tresna dening Bagus. Wondene cara mungkasi konflik mawi Tilarsih nyariosaken bab Bagus dening Mbah Mardiyah, lajeng Tilarsih nilar dhahar.
 10. Wujud *konflik sosial* duka antawisipun Tilarsih saha Bagus menika dipunsebabaken Tilarsih ajrih dening tiyang sepuhipun Bagus. Wondene cara mungkasi konflik mawi Bagus ngandharaken bab ijab dening Tilarsih.
 11. Wujud *konflik sosial* nyindir antawisipun Mirna saha Bocah - bocah dipunsebabaken Mbak Rita ngraosaken piyambakipun tiyang langkung sae ketimbang Tilarsih. Wondene cara mungkasi konflik mawi Tilarsih kasuwun sabar.
 12. Wujud *konflik sosial* rerasan antawisipun Sukir saha Kanca - kancadipunsebabakenbedakaken solah bawanipun Narni saha Tilarsih. Wondene cara mungkasi konflik mawi kanca - kanca nyalahakeen prangkat desa.
 13. Wujud *konflik sosial* rerasan antawisipun Tilarsih saha Mirna dipunsebabaken Mbak Lastri anggadhahi sipat judes sanget. Wondene cara mungkasi konflik mawi Tilarsih saha Mirna pindah papaan pagawean.
 14. Wujud *konflik sosial* duka antawisipun Mbah Mardiyah saha Mbak Atun dipunsebabaken Mbak Atun badhe ndadosaken Tilarsih pelacur. Wondene cara mungkasi konflik mawi Mbah Mardiyah ngrelakaken Tilarsih tumut Mbak Atun.
 15. Wujud *konflik sosial* duka antawisipun Mirna saha Tilarsih dipunsebabaken Tilarsih bebas saking paukuman ing kantor polisi dipunbantu Bowo. Wondene cara mungkasi konflik mawi

- Mirna adum slamet saha mrebes mili, Tilarsih ugi ngrangkul Mirna.
16. Wujud *konflik sosial* dora antawisipun Tilarsih saha Pak Kontrakan dipunsebabaken Tilarsih pindah papan ing relokasi. Wondene cara mungkasi konflik mawi Pak Kontrakan ndongakaken Tilarsih ing desa angsal rejeki.
 17. Wujud *konflik sosial* dora antawisipun Tilarsih saha Bagus dipunsebabaken Bagus ngajak Tilarsih wangsul ing desa. Wondene cara mungkasi konflik mawi Bagus maringi wekal tigang dinten kangge Tilarsih menggalih saha maaringi putusan.
 18. Wujud *konflik sosial* padudon antawisipun Kacuk saha Tilarsih dipunsebabaken Kacuk gela sampun nate kurangajar dening Tilarsih. Wondene cara mungkasi konflik mawi Kacuk kisinin mireng wangsulanipun Tilarsih lajeng mblandhangaken motor ngeblas ngidul.
 19. Wujud *konflik sosial* padudon antawisipun Darjo saha Adi ipe dipunsebabaken Darjo tresna dening Tilarsih lajeng saben dinten kepanggih Tilarsih ing peken. Wondene cara mungkasi konflik mawi Darjo dipuntundhung lajeng motoripun kedhah dipuntilar.
- Kapustakan**
- Danusubroto, Atas S. 2008. *Trah*. NARASI: Yogyakarta.
- Endraswara, Suwardi. 2012. *Filsafat Sastra Hakekat, Metodologi dan Teori*. Layar Kata: Yogyakarta.
- Endraswara, Suwardi. 2013. *Metodologi Kritik Sastra*. Ombak (Anggota IKAPI): Yogyakarta.
- Endraswara, Suwardi. 2013. *Metodologi Penelitian Sastra Epistemologi, Model, Teori dan Aplikasi*. CAPS: Yogyakarta.
- Endraswara, Suwardi. 2012. *Teori Pengkajian Sosiologi Sastra*. UNY Press: Yogyakarta.
- Faruk. 1999. *Pengantar Sosiologi Sastra dari Strukturalisme Genetik sampai Postmodernisme*. PUSTAKA PELAJAR: Yogyakarta.
- Kurniawan, Heru. 2012. *Teori Pengkajian Sosiologi Sastra*. Yogyakarta: UNY Press.
- Nurgiyantoro, Burhan. 1994. *Teori Pengkajian Fiksi*. Gajah Mada University Press: Yogyakarta.
- Purwadi. 2012. *Pengkajian Sastra Jawa*. Yogyakarta: Pura Pustaka.
- Ratna, Nyoman Kutha. 2002. *Paradigma Sosiologi Sastra*. Pustaka Pelajar: Yogyakarta
- Ratna, Nyoman Kutha. 20004. *Teori, metode, dan teknik penelitian sastra*. Pustaka pelajar: Yogyakarta.
- Wellek, Renne. Warre, Austin. 1955. *Teori kasusastraan*. PT Gramedia Pustaka: Jakarta.